

1961 ANAYASA RERERANDUMU VE PROPAGANDA FAALİYETLERİ

*Simge EMEKDER**

Özet

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından ülke idaresinin başına gelen Milli Birlik Komitesi, seçimlere gidilmesi ve yönetimi sivillere devretmek amacıyla tüm hızıyla yeni Anayasa'yı hazırlama süreci içerisine girmiştir. Yürütülen tüm çalışmaların ardından Kurucu Meclis'te yapılan toplantılar sonucunda darbenin birinci yıl dönümü olan 27 Mayıs 1961 tarihinde Anayasa'yı kabul etmiş ve halk oylamasına sunulması kararlaştırılmıştır. Yayınladığı bir bildirgeyle partilerin propaganda faaliyetlerini serbest bıraktığını açıklamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) anayasa hazırlıkları sırasında Temsilciler Meclisinde üyesinin bulunmasından dolayı propaganda olay sırasında 1961 Anayasası'nın önemli savunucularından olmuştur. Buna ek olarak radyo konuşmalarının yanı sıra hazırladıkları afişler, geziler ve kongrelerle yeni anayasanın savunucu olmuşlardır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) anayasanın hazırlıkları sırasında Temsilciler Meclisinde üyesi bulunan partilerden biri olmuştur. Basın daha çok Osman Bölükbaşı'nın faaliyetlerine yer vermiştir. 1960 darbesinin ardından kurulan Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Adalet Partisi (AP) propaganda sürecindeki eylemleri basın tarafından dikkatle takip edilmiştir. Özellikle Demokrat Partinin (DP) oy mirasını hedefleyen AP basın tarafından sessiz kaldığı gerekçesiyle açıklama yapmaya yönlendirilmiştir. Bunun tersine DP'nin oy mirasçısı olarak nitelendirilebilecek YTP ise diğer partilere nazaran basında daha az yer bulmuştur. Anayasanın hazırlanmasının temelini oluşturan Milli Birlik Komitesi anayasanın içeriklerini halka anlatmak için yurt içerisinde geziler düzenlemiş ve bu geziler Hükümet Başkanı Cemal Gürsel tarafından desteklenmiştir. Dönemin şartları gereği propagandalar sırasında basın ve diğer topluluklar tarafından anayasa lehine açıktan propaganda faaliyeti yapılmamıştır. Dönemin kuruluşları, gençlik teşkilatlarının faaliyetleri basında geniş yer bulmuştur. Fakat her ne kadar aleyhte kampanyadan önüne geçirmeye çalıştığı sırada DP'nin güçlü olduğu şehirler anayasaya hayır diyerek tepkilerini ortaya koymuşlardır.

Anahtar Kelimeler: 1961 Anayasası, Propaganda, Siyasi Partiler, Basın, Milli Birlik Komitesi

1961 CONSTITUTIONAL RERERANDUM AND PROPAGANDA ACTIVITIES

Abstract

After the military coup on May 27, 1960 has been in the process of preparing the new constitution in order to hold elections and transfer management to civilians. In the wake of the work carried out, as a result of the meetings, the Constitution was adopted on May 27, 1961 and it has decided to be submitted to the referendum. In a declaration he published, he announced that the parties released their propaganda activities. The Republican People's Party (CHP) was one of the prominent defenders of the 1961 Constitution at the time of the propaganda incident due to its membership in the House of Representatives during the preparations for the constitution. In addition to this, he became an advocate of the new constitution with the posters, trips and congresses he prepared as well as his radio speeches. The Republican Peasant National Party (CKMP) became one of the parties with a member

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, simgeemekder@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0003-1416-7437>

in the House of Representatives during the preparations for the constitution. The press mostly covered the activities of Osman Bölükbaşı. Founded in the aftermath of the 1960 coup, the New Turkey Party (YTP) and the Justice Party (AP) has been followed closely by the press for action on the propaganda process. Aiming the legacy of the Democratic Party's (DP) voting in particular, AP was directed by the press to make a statement on the grounds that it remained silent. On the contrary, YTP, which can be described as the inheritor of the vote of the DP, has received less coverage in the press compared to other parties. The National Unity Committee, which forms the basis of the preparation of the Constitution, organized trips within the country to explain the contents of the constitution to the public and these trips were supported by the Head of Government Cemal Gürsel. In accordance with the conditions of the period, there was no public propaganda activity in favor of the constitution by the press and other communities during the propagandas. The institutions of the period and the activities of the youth organizations were widely covered in the press. However, the cities where the DP was strong at the time of the campaign trying to get them ahead of the campaign, expressed their reactions by saying no to the constitution.

Keywords: 1961 Constitution, Propaganda, Political Parties, Press, National Unity Committee, Press

Giriş

Rejim Sorunu 1960 öncesi siyasal hayatın temel sorunu olarak belirmiş ve DP iktidarının yönetimine karşı duyulan bir tepkinin sonucu olarak devlet güçleri; bozulduğunu düşündüğü dengeyi yeniden kurulması gerektiğini dile getirmiştir.¹ 27 Mayıs darbesiyle birlikte devlet güçlerinin dağıtılması ile yalnızca DP iktidarına karşı tavır alınmamış aynı zamanda ileriki dönemlerde egemen olan güçleri hukuk yoluyla dengelemek ve bölmek amacıyla 1961 Anayasası ile hukuki bir formülasyon oluşturulmuştur.¹ 27 Mayıs sabahı Türkiye, radyoda yayımlayan Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koyduğu yönündeki anons ile güne başlamıştır. Ardından ülkenin Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Genel Kurmay Başkanı, bakanları ve pek çok DP ileri geleni tutuklanarak harp okulu binasına götürülmüştür.² Tutuklanmaların ardından yargılama sürecine kadar devletin ileri gelen mensupları İstanbul açıklarında bulunan Yassıada'ya nakledilmiştir.³ Böylece, 27 Mayıs askeri darbesini gerçekleştiren Silahlı Kuvvetler 10 yıllık DP iktidarına son vermiş ve ülkeyi 16 ay sürecek olan bir askeri yönetim iktidarı sürecine mecbur bırakmıştır.⁴ İhtilali gerçekleştiren Türk Silahlı Kuvvetlerinin idareyi Cemal Gürsel'in liderliğinde 38 kişiden oluşan MBK vermesiyle fiili bir iktidar meydana gelmiştir.⁵ MBK; DP'nin anayasayı ihmal etmesi, hak ve hürriyetleri ortadan kaldırması, tek parti diktatörlüğü kurmaya çalışması, meclisin meşruluğunu yitirmesi olarak ileriye sürmüş oldukları gerekçelerle darbeyi gerçekleştirmiş olduklarını belirtmiştir.⁶ Darbeyi gerçekleştirerek devlet idaresini ele alan bu askeri idare, başından itibaren demokrasiyi sağlamak amacıyla bu rejimi yaptıklarını ve istediklerine ulaştıklarında idareyi seçimle iktidara gelen partiye devrederek kışallarına döneceklerini bildirmiştir.⁷

Ardından partilerin her türlü siyasal faaliyette bulunmaları yasaklanmış ve İç işleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu, yayınladığı bir tebliğ ile Yeni Anayasanın ve Seçim Kanununun kabul edilerek yürürlüğe girmesinin ile faaliyetlere izin verileceğini duyurmuştur.⁸ Darbenin gerçekleşmesinin sonra Türkiye'de ordu politika içerisinde aktif rol üstlenerek bir nevi “örtülü iktidar” dönemini başlatmıştır.⁹ Darbeyi gerçekleştiren komite üyeleri Anayasa hazırlanmadan evvel seçime gidilmesi düşüncesinin, geçmişin tekrarı olabileceğini düşünmüş ve seçime gidilmeden evvel yeni Anayasa tasarısının hazırlanması gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁰ Fakat 38 kişiden meydana gelen MBK içerisinde bazı reformların gerçekleşmeden iktidarın sivilleri devredilmesi düşüncesini yanlış

¹ Agah Sabri Atay, “Çok Partili dönemde Türkiye’de Ordunun Siyasal Rolü ve Devlet Yapısı İçindeki Yeri”, Doktora Tezi, İstanbul 1998, s.99.

² Tefik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, İmge Yay., Ankara 2000, bs.2, s. 91.

³ Çavdar, a.g.e, s.98.

⁴ Nuran, Kılağız, Türk Siyasal Hayatında 1965 Seçimleri, Berikan Yay., Ankara,2007, s.115.

⁵ Kılağız, a.g.e., s.115.

⁶ Nermin Abadan, Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimleri, Sevinç Matbaası, Ankara 1966, s.25.

⁷ Bernard Lewis, Demokrasinin Türkiye Serüveni, Çev. Hamdi Aydoğan, Esra Ermert, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003, s.15.

⁸ Cumhuriyet, 24 Ocak 1961, Yıl:37, Sayı:12102, s.5.

⁹ Çavdar, a.g.e., s.116.

¹⁰ Milliyet, 13 Temmuz 1960, Yıl:11, Sayı:3639, s.1.

bulan bazı komite üyelerinin bulunması nedeniyle komite içerisinde sıkıntılar yaşanmış bu çerçevede 13 Kasım 1961 tarihinde 14 olarak isimlendirilen grup üyelerinin komiteden çıkarılması ve yurt dışına gönderilmesi üzerine 6 Ocak 1961 tarihinde MBK ve Temsilciler Meclisinden meydana gelen Kurucu Meclis tüm hızıyla yeni Anayasa için çalışmalara başlamıştır.¹¹ 27 Mayıs'ta İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ın başkanlığında oluşturulan bir Anayasa Komisyonu, DP'yi eleştirdikleri ve ihtilali devrime dönüştüren Anayasa Komisyonu raporu hazırlayarak MBK ve askeri müdahaleyi haklı kılmayı amaçlayan bir bildiri yayınlamışlardır.¹²

9 Ocak 1961 tarihinden itibaren alt komisyonlar ve redaksiyon komitesi toplantıları hariç kırk bir toplantı ve çalışmalar yapılarak karara bağlanan tasarı temsilciler Meclisi başkanına teslim edilmiştir.¹³ Yeni Anayasa Temsilciler Meclisine sunulmak üzere kitap halinde bastırılmış ve törenle açılan toplantılarda maddeler üzerinde görüşülmüştür.¹⁴ Yapılan toplantıların ardından Anayasa, Kurucu Meclisin toplantısında açık oya sunularak ittifaka çok yakın bir çoğunluk ile 27 Mayıs darbesinin 1. yılında kabul edilmiştir.¹⁵ Anayasa tasarının hazırlandığı süre zarfında Anayasanın referanduma sunulup sunulması gerektiği de Temsilciler Meclisi toplantılarında tartışmalara neden olmuştur. TBMM'nin kurucu Meclisi'nin temsilcilerinden olan Cemil Sait Barlas, Mehmet Hazer referanduma sıcak bakmayan isimler olmuştur. Cemil Sait Barlas, referandumun küçük memleketlerde uygulanan bir sistem olduğunu ve Anayasanın neden referandum ile kabul edilmesini gerektiğini anlamadığını söylemiştir. Diğer üyelerden Turan Güneş, Turhan Feyzioğlu ise bu tartışmalar sırasında referandum lehinde konuşmalar yapmıştır. Turan Güneş, referandumun amacının Anayasayı meşrulaştırmak amacı taşımadığını MBK faaliyetlerin zaten meşru olduğunu dile getirmiştir. Feyzioğlu ise, referandumun plebisit mahiyetten ziyade demokratik olduğunu bu oylamanın ardından Anayasa kabul edilmediğinde seçimle meydana gelen bir temsilci meclisinin başka bir Anayasayı referandumsuz yürürlüğe geçireceğini savunmuştur.¹⁶ MBK ise, halk oyunun referanduma sunulması gerektiğini ön görmüştür. 21 Haziran tarihinde yayınladığı bir bildiri ile de referandumu tarihinin 9 Temmuz olduğunu açıklamıştır.¹⁷

27 Mayıs darbesinin ardından 9 Temmuz 1961'de Anayasa oylamasıyla Türk halkına siyasi acıdan kendini ifade etmesi için ilk fırsat verilmiştir. Halk oylamasının sonucunda 27 Mayıs güçleri beklenmedik bir darbe almıştır. Anayasa lehindeki propaganda çalışmalarına rağmen Anayasa son derece yüksek olan %38,3 e karşı %61,7 oyla kabul edilmiştir. Menderes taraftarı seçmen hiçbir örgütlenmesi olmadığı halde büyük ölçüde Anayasaya ret veren taraf olmuştur. Bunun kanıtı ise DP'nin 1960 öncesinde güçlü olduğu kıyı bölgelerden Anayasa'ya ret oylaması çıkması ile olmuştur.¹⁸

Çalışmada Cumhuriyet döneminin ilk halk referandumu olan 1961 Anayasası için yapılan propaganda sürecinde partiler, MBK faaliyetleri, diğer kuruluşların propaganda sürecinde yaptıkları ve sonuçları ele alınmaktadır.

1. 1961 Anayasası Oylama Sürecinde Propaganda Faaliyetleri

1.1. Partilerin Propaganda Çalışmaları ve Anayasa Hakkındaki Düşünceleri

Anayasanın halkoyuna sunulması gereken tarihin 9 Temmuz olduğu bir bildiriyle MBK tarafından bildirilmesinin ardından partilerin 22 Haziran'dan itibaren propaganda yapmaları serbest bırakılmıştır. Bu süreç içerisinde partiler; kongreler, mitingler ve radyo konuşmalarıyla faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Partilerin radyo konuşma saatleri Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilmiş ve 5 Temmuz tarihine kadar partilerin propaganda yapmalarına izin verilmiştir. Partilerin yapacakları açık hava toplantıları İl ve İlçe seçim kurullarının tespit edeceği yerlerde anayasa referandumuna üç gün kalana kadar devam etmiştir.¹⁹ 6 Haziran'da basın dahil olmak üzere Yüksek Seçim Kurulu

¹¹ Sina Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2018 İstanbul, s.260.

¹² Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945- 1980, Çev. Ahmet Fethi, Hill Yayınları, 1996 İstanbul, s.164-165.

¹³ Son Havadis, 22 Mart 1961, Yıl:10, Sayı:236. s.1.

¹⁴ Son Havadis, 4 Mart 1961, Yıl:10, Sayı:220, s.1.

¹⁵ Dünya, 29 Mayıs 1961, Yıl:10, Sayı:40, s.1.

¹⁶ Son Havadis, 3 Mart 1961, Yıl:10, Sayı: 219, s.1, s.5.

¹⁷ Son Havadis, 21 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı:324, s.1.

¹⁸ Eric Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul 2015,30. bs., s. 357.

¹⁹ Milliyet, 23 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3976, s.1.

Anayasa ile ilgili haber ve makale yazılmasını yasaklamıştır.²⁰ Siyasi Partilerin Anayasa için radyo yoluyla propagandaları yapmalarına ise 28 Haziran'dan itibaren başlanmıştır. Radyodan konuşma yapacak 9 siyasi parti ise şunlar olmuştur: CHP, Muhafazakâr Parti (MP), CKMP, Memleketçi Parti(MP),AP,İşçi Partisi (TİP), Güven Partisi(GP), Kemalist Gençlik Partisi ve YTP.²¹ Siyasi partilere radyo yoluyla propaganda yapmaları için toplamda yedi gün içinde altı saat vatandaşlara seslenme hakkı tanınmıştır. Radyo konuşmalarının ilkini YTP yaparken son konuşmayı CKMP gerçekleştirmiştir.²²

CHP Anayasa propagandaları sırasında Anayasanın hazırlanması sürecinde temsilciler meclisinde üyesinin bulunması ve CHP'nin 1957 yılında gerçekleşen 14. Kurultayında kabul edilen "İlk Hedefler Beyannamesi" anayasa hazırlıklarında geniş ölçüde kullanılmıştır.²³ Bu nedenle parti anayasanın savunulmasında aktif rol üstlenmiştir. CHP Anayasa'ya evet propagandasına 13 Haziran'dan itibaren Çorum'dan Rize'ye kadar devam edecek olan kongreler ilerlemiştir.²⁴ CHP aynı zamanda kampanya sürecinde ve Anayasanın kabul edileceği güne kadar diğer partilere bir nevi "mütareke" önerisinde bulunarak politik çekişmelerin olmamasını isteyerek aynı gayret için çalışılması gerektiği önerisinde bulunmuştur.²⁵ İlk Kampanya çalışması Çorum il Gençlik Kongresinde yapılmış ve kongreye katılan CHP'li hatipler Anayasa'ya evet denilmesi için çalışılması gerektiği üzerinde durmuş ve CHP ile Temsilciler Meclisi üyesi olan Hıfzı Oğuz Bekata, normal sivil idareyi gerçekleştirmek kanalıyla insan hak ve özgürlüklerine dayanan bir hukuk devletine geçmek için yeni Anayasaya milletçe evet diyeceklerini dile getirmiştir.²⁶ CHP yapılan kongreler ile Anayasa'ya evet demenin gerekliliği üzerinde durmuş ve delegelere Anayasa'ya evet oyu verilmesinin önemini aktararak çalışmaların bu ölçüde yapılması gerektiğini anlatmıştır.

Anayasa hakkında partilere tanınmış olan radyo konuşmasının başlaması ve ardından kampanya boyunca radyo yoluyla halka seslenmeyi amaçlayan CHP'nin ilk konuşmasını Turhan Feyzioğlu gerçekleştirmiştir. Feyzioğlu, yeni Anayasa'nın; faşizme, diktatörlüğe ve komünizme karşı olduğunu belirterek vatandaşların evet oyu vermelerini istemiştir.²⁷ CHP Genel Sekreter Yardımcısı Orhan Öztrak, radyo konuşmasıyla DP iktidarını partizan idare olarak nitelendirmiş ve yeni Anayasa ile partizan idarenin yeniden vücut bulmayacağını belirtmiştir.²⁸ CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, radyo konuşması sırasında Anayasa'nın ileriye dönük olarak büyük hamlelerin başlangıcını olacağını belirterek, yeni Anayasanın "ıstırapların mahsulü" olduğunu söylemiştir.²⁹ İnönü aynı zamanda yine bir radyo konuşması sırasında Anayasa'ya olumlu yönde verilecek oyla Türk milletinin bu memleket için şehit olanları ve Atatürk'ün aziz ruhunu şad etmiş olacaklarını söylemiştir.³⁰ CHP Genel Sekreteri Kemal Satır, radyo konuşmasında Anayasayı mükemmel olarak tanımlamış ve bu mükemmelliği de ülkenin geçirmiş olduğu tecrübeden aldığını dile getirmiştir.³¹

CHP, Anayasaya için ilk mitingini 3 Temmuz tarihinde Taksim'de gerçekleştirmiştir. İsmet İnönü, Şemsettin Günaltay, Turhan Feyzioğlu, gençlik adına Erol Ünal, basın adına Orhan Bilgit, işçiler adına Bahir Ersoy ve İl Kadınlar Kolu Başkanı Hasene Ilgaz konuşarak Anayasanın çeşitli bölümleri hakkında partilerinin görüşlerini açıklamışlardır³² İnönü, Anayasaya evet denilmesi istemesinin ardından özetle şunları söylemiştir: "*Şu anda beraberce yaptığımız bir mücadelenin kesin zaferini kaydetmek için yeniden bir araya gelmiş bulunuyoruz. Memleketi kanunsuz ve zararlı devirlerden kurtarıp, feyizli ve güvenli yaşama devrine getirmek için var gücümüzle uğraştık. Bu devrin berati olan bu Anayasa, bugün için hazırlanmıştır...*". İsmet İnönü, Anayasanın geçmişin etkisiyle hazırlanmış olduğundan iktidara gelen partilerin yetkilerini kötüye kullanamayacağını,

²⁰ Son Havadis, 6 Temmuz 1961, Yıl:10, Sayı:339, s.1.

²¹ Ulus, 28 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı:13566, s.1.

²² Ulus, 28 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı: 13566, s.5.; Son Havadis, 23 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı:326, s.1.

²³ Cem Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu 1945- 71", Geçiş Sürecinde Türkiye, s.132.

²⁴ Dünya, 13 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı:4002, s.1.

²⁵ Dünya, 16 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı: 4005, s.1.

²⁶ Dünya, 14 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı: 4003, s.1., s.5.

²⁷ Milliyet, 1 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3981, s.5.

²⁸ Milliyet, 5 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3985, s.5.

²⁹ Ulus, 3 Temmuz 1961, Yıl:10, Sayı:13499, s.1.

³⁰ Yeni Konya, 3 Temmuz 1961, Yıl:13, Sayı:4259, s.1.

³¹ Ulus, 3 Temmuz 1961, Yıl:10, Sayı:13499, s.1.

³² Son Havadis, 4 Temmuz 1961, Yıl:10, Sayı:337, s.1.

çokluk zorbalığı için önlemler içerdiğini ifade etmiştir.³³ CHP, İstanbul mitinginde “Anayasaya evet CHP” yazılı olan üç bin adet bastırılmış olduğu pankartları da ayrıca kullanmıştır.³⁴

CHP İlçe kongre toplantıları sırasında Anayasaya evet denilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. CHP Cihanbeyli İlçe kongresindeki toplantıda Merkez İdare Kurulu üyesi ve Temsilciler Meclisi üyesi olan Osman Alışiroğlu, vatandaşlar arasındaki huzuru bozmak isteyen kişilerin dini hisleri kullandığını belirtmiş ve ardından yeni Anayasanın herhangi bir parti tarafından oy amacıyla dinin istismar edilemeyeceğini bu veçhede olanların Anayasa Mahkemesince kapatılacağını belirten hükmün yer aldığını söylemiştir.³⁵ CHP, Trabzon Gençlik Kolunun Ordu ve Trabzon’a düzenledikleri gezide konuşma yapan hatipler demokratik düzene girildiğini ve halk oylamasının önemi üzerinde durarak anayasaya evet oyu kullanılmasını istemiştir.³⁶ CHP’nin Sivas’ın Şuşehri ilçesinde yapılan kongrede konuşma yapan Ahmet Durakoğlu ise, CHP’nin 1957 yılında hazırlamış olduğu ilk hedefler beyannamesi ile CHP’nin vermiş olduğu 10 yıllık mücadelesinin Anayasa’da kullanılmış olmasıyla hedeflerin gerçekleşmiş olduğunu söylemiştir.³⁷

Karadeniz’den başlayarak Gaziantep’e kadar Anayasaya evet propagandası yürüten CHP’li Suphi Baykam, basın toplantısında geziler neticesindeki gözlemlerinin olumlu olduğunu ve kanaatine Anayasanın büyük bir oy çokluğuyla kabul edileceğini söylemiştir. Anayasa hakkında yapılan olumsuz faaliyetlere neden olan davranışlara da değinen Baykam, vatandaşın bu konuda uyanık olduğunu ve demokrasiye beslemiş olduğu saygı nedeniyle menfî propagandaların işlemeyeceğini belirtmiştir.³⁸

27 Mayıs darbesinin ardından kurulmuş olan AP, uzunca bir süre sessiz kalması basın tarafından eleştirilere neden olacak şekilde yorumlanmıştır. Parti’nin sessizliğini sorgulamak amacıyla Hükümet Başkanı Gürsel’e bu konuyla ilgili basın tarafından sorular yöneltilmiştir. Başkan Gürsel, Başbakanlık çıkışında gazetecilerle yaptığı konuşması sırasında bu sorulara yönelik AP’nin Anayasa karşısındaki tutumunun işittiğine göre hayır olacağını belirtmesinin ardından partinin küçük hesaplar peşinde olduğunu milletçe asıl görevimizin evet olmasını gerektiğini söylemiştir.³⁹ Tüm bu gelişmelerin ardından DP’nin tabanını hedeflediği iddia edilen AP, 26 Haziran’da bir bildiri yayınlamaya yeni Anayasa’ya destek verdiğini açıklamıştır. Yayınlanan bildiri; 1924 Anayasasına kıyasla yeni Anayasanın hukuki teminat bakımından daha ileri olduğu belirtilmiştir. Fakat Anayasa hakkındaki kesin kararının ise millete ait olduğunu bildirilmiştir.⁴⁰ Parti Genel Başkanlığını üstlenen Ragıp Gümüşpala kendisine ayrılan radyo konuşması sırasında AP olarak evet dediklerini ve Anayasayı desteklediklerini söylemiştir. Aynı zamanda sözlerine Mustafa Kemal Atatürk’ün şu sözleriyle “Hiçbir kuvvet Türk milletinin kendi kaderini kendisinin tayin etmesine mâni olamayacaktır” devam etmiş ve kesin hükmü Türk milletine bıraktıklarını belirtmiştir.⁴¹ Partinin açıklamış olduğu bu bildirin ucun açık olmasından dolayı bildiri yanlış yorumlamalara sebebiyet vermiştir. Bunun ardından Ragıp Gümüşpala, İzmir’deki basın toplantısında vatandaşları mutlaka sandık başına giderek oy vermeye davet etmiştir fakat halkı spesifik olarak evet veya hayır demeye itmemiştir.⁴² Gümüşpala’nın açıklaması Merkez İdare Kurulu olarak söz söylemeye yetkili olmadıklarını, bu konuda herhangi bir kongre yaparak Anayasa hakkında vatandaşların ne düşündüklerini tam olarak bilmediklerini ve bu durumda da vatandaşı bir düşünceye zorlamanın parti merkezi adına baskı yapılarak demokratik prensiplere aykırı bir durum olacağını dile getirmiştir. Gümüşpala aynı zamanda tüzükleri ile Anayasa arasında bazı fikir ayrılıklarının yer aldığını belirterek Temsilciler Meclisinde üyelerinin olmaması nedeniyle eleştiri ve fikirlerini açıklama fırsatına sahip olmadıklarını dile getirmiştir.⁴³ Fakat AP Genel Başkanı Gümüşpala, Anayasa referandumuna 7 gün kala Radyo’daki konuşması sırasında ilk defa halkı evet oyu kullanması yönünde teşvik edici

³³ Milliyet, 4 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3984, s.1., s.5.

³⁴ Dünya, 1 Temmuz 1961, Yıl:10, Sayı:13487, s.1.

³⁵ Ulus, 12 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı:13550, s.5.

³⁶ Ulus, 15 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı:13553, s.5.

³⁷ Ulus, 15 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı:13553, s.5.

³⁸ Ulus, 29 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı:13567, s.5.

³⁹ Ulus, 28 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı:13566, s.1.

⁴⁰ Milliyet, 27 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3980, s.1.

⁴¹ Son Havadis, 2 Temmuz 1961, Yıl:

⁴² Milliyet, 1 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3981, s.5.

⁴³ Milliyet, 30 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3980, s.1.

konusmuştur. Marmaris ve Muğla'da yaptığı konuşmasında Anayasanın aksaklıkları olduğunu ileri sürerek bu eksikliklerin seçimlerin ardından yeni Meclis tarafından giderileceğini belirterek Anayasa'ya evet oyu kullanacaklarını dile getirmiştir.⁴⁴

Ragıp Gümüşpala'nın ardından Adalet Partisi adına Anayasa referandumu hakkındaki ikinci radyo konuşmasını partinin Genel İdare Kurulu azalarından Kamuran Evliyaoğlu gerçekleştirmiştir. Evliyaoğlu, Anayasanın hukuk devleti beklentilerini karşılamaktan uzak olduğunu sosyal bir anayasa olarak milletin huzuruna sunulmuş olmasını eleştirerek sosyal devleti hukuk devleti ile aynı anda kurma teşebbüsüne girişilmesini fazla cesaret gösterilmiş bir davranış olduğunu⁴⁵ söyleyerek Anayasayı sosyal yapısı nedeniyle eleştirmiştir.⁴⁶ AP Genel Başkan Yardımcısı Tahsin Demiray, yapmış olduğu radyo konuşmasında memleketin yüzyıllarca hukuk devleti hasreti içerisinde olduğunu ve yeni Anayasanın ufak tefek eksikler içermesine rağmen hukuk devletini gerçekleştirmek adına gerekli müessese ve hükümlere sahip olduğunu belirtmiştir.⁴⁷ Nihat Sun ise, radyo konuşmasında Anayasanın milliyetçiliğe yeterince yer vermediğini eleştirerek Anayasanın sol hareketlere karşı tedbirler almadığını dile getirmiştir.⁴⁸

27 Mayıs darbesinin ardından Ekrem Alican liderliğinde kurulan siyasi partilerden biri olan YTP propagandalar sırasında Anayasa lehine çalışmalar yapmıştır. Parti Genel Başkanı Ekrem Alican, Adapazarı'nın Akyazı ilçesinde düzenlenen kongrede yeni Anayasayı "*milli eser*" ifadesiyle tanımlayarak vatandaşların evet oyu vermek amacıyla 9 Temmuz günü sandık başına gitmelerini istemiştir.⁴⁹ Ekrem Alican radyo konuşması sırasında ise Anayasaya lehine oy vermenin en önemli memleket meselesi olduğunu dile getirmiştir.⁵⁰ YTP Merkez Kadınlar Danışma Kurulu Başkanı Edibe Sayar, Anayasanın bir siyasi partinin kanunu olmadığını Türk milletinin, Türk devletinin kanunu olduğunu söyleyerek vatandaşların sandık başına gitmelerini istemiştir.⁵¹

Basın propaganda sırasında daha çok CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın faaliyetlerine yer vermiştir. Osman Bölükbaşı, Trabzon'da yaptığı konuşmasında Anayasanın kabul edilmesi halinde hürriyet ve rejim için mücadele etme devrinin biteceğini ifade etmiştir.⁵² Bölükbaşı, Rize'nin Pazar ilçesinde yaptığı konuşmasında Anayasa'nın memleketin hayrına olduğunu, Anayasa'nın kabul edilmesinin ardından seçimlerin dürüst ve namuslu yapılacağından şüphe edilmemesi söyleyerek vatandaşları Anayasa'ya evet oyu vermeye çağırmıştır.⁵³ Erzurum'da gerçekleşen parti kongresindeki konuşmasında da Bölükbaşı, Kurucu Meclisin teçhizatlı ve müesseseli bir demokrasinin kurulmasını amaç edinerek bu Anayasa'yı hazırlamış olduğunu ve bu Anayasa'nın Atatürk ideallerine bağlılığın bir ifadesi olduğunu dile getirmiştir.⁵⁴ Anayasaya evet mitinglerinin ilkinin CKMP 1 Temmuz Cumartesi günü Adana'da gerçekleştirilmiştir.⁵⁵ Bölükbaşı konuşmaları sırasında AP'nin vatandaşları sandık başına davet etmesini fakat evet oyu kullanılması üzerinde herhangi bir telkinde bulunmamasını eleştirerek AP lideri Gümüşpala'yı DP'nin sözde varisi olmakla suçlamıştır.⁵⁶ CKMP adına ilk radyo konuşmasını Temsilciler Meclisi ve Anayasa Komisyonu üyesi Abdülhak Kemal Yörük yaparak anayasanın ilmi bir açıklamasının ardından vatandaşlardan müspet oy vermeleri ricasında bulunmuştur.⁵⁷

Yüksek Seçim Kurulu, Anayasa propagandalarının başlamasının ardından bir bildiri yayımlayarak teşkilatını tamamlayamamış olan partilerin de Anayasa propagandası sırasında radyodan yararlanacaklarını, Anayasa oylamasının seçim olmadığını bildirmesinin ardından bazı partilerinde propaganda faaliyetleri basına yansıtılmıştır.⁵⁸ Bu partilerden Muhafazakâr Parti lideri Yaşar Yurtöven,

⁴⁴ Milliyet, 5 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:1985, s.5.

⁴⁵ Son Havadis, 3 Temmuz 1961, Yıl:10, Sayı:336, s.5.

⁴⁶ Akşam,3 Temmuz 1961, s.5.

⁴⁷ Milliyet, 30 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3983, s.5.

⁴⁸ Milliyet, 4 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3986, s.5.

⁴⁹ Milliyet, 29 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3982, s.5.

⁵⁰ Yeni Konya, 4 Temmuz 1961, Yıl:13, Sayı:4269, s.1.

⁵¹ Milliyet, 5 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:1985, s.5.

⁵² Milliyet, 22 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3975, s.1.

⁵³ Milliyet, 23 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı: 3976, s.5.

⁵⁴ Milliyet, 27 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3980, s.3.

⁵⁵ Milliyet, 28 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı: 3981, s.5.

⁵⁶ Milliyet, 1 Temmuz 1965, Yıl:12, Sayı:3981, s.1.

⁵⁷ Dünya, 30 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı:13568, s.5.

⁵⁸ Milliyet, 25 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3978, s.5.

Memleketçi Parti Genel İdare Kurulu üyesi Niyazi Acun da yaptığı konuşmalarda Anayasaya evet oyu kullanılmasını istemiştir.⁵⁹

1.2. Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisinin Propaganda Çalışmaları ve Anayasa Yorumlaması

Temsilciler Meclisi üyeleri vatandaşlara yeni Anayasayı izah etmek, sorulan soruları cevaplandırmak için 67 il'e gitmek üzere 22 Haziran'dan itibaren propaganda gezilerine başlamışlardır.⁶⁰ MBK üyeleri, 50 şehir ve 9300 Kilometre olarak hesaplanan gezilerinde Anayasanın özelliklerini anlatarak çeşitli afiş ve pankartlarla vatandaşları anayasa lehinde oy kullanmaya davet etmiştir.⁶¹ Her gün yapılacak olan geziye Temsilciler Meclisinden Rauf Gökçen, Şinasi Özdenoğlu, Hıfzı Oğuz Bekata, Avni Doğan gibi isimler katılmıştır.⁶² MBK üyelerinden Kurmay Albay Kadri Kaplan Konya'da, Kurmay Albay Yıldız Akçabat'da, Kurmay Albay Mucip Ataklı ve Binbaşı Emanullah Çelebi Van'da, Kurmay Albay Sezai Okan Rize ve Kırklareli'nde, Kurmay Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu Kayseri'de, Kurmay Albay Haydar Tunçkanat Bursa ve Mudanya'da, Kurmay Albay Sami Küçük ise Anayasayı halka anlatarak vatandaşların evet demelerini isteyen konuşmalar gerçekleştirmişlerdir.⁶³ MBK üyelerinden Sezai Okan Edirne'de, Haydar Tunç Kanat Bandırma'da, Kamil Karavelioğlu Kayseri'de, Suphi Karaman Ordu'da, Mucip Ataklı ve Emanullah Çelebi Diyarbakır ve Siirt'te konuşmalar gerçekleştiren isimler olmuştur.⁶⁴

MBK üyelerinin propagandalar sırasındaki konuşmalardaki ortak yönü hayır oyunun vatan sevmelik ve huzursuzluk çıkarmak isteyenlerin amaçladığı yönünde bir mesaj iletmek olmuştur. MBK üyelerinden Kadri Kaplan, Anayasanın vatandaşlar içinden kişilerce hazırlanmış olduğunu belirterek bu yasa etrafında birleşilmesi gerektiği çağrısında bulunarak vatandaştan evet oyu kullanılmasını istemiştir.⁶⁵ MBK üyelerinden Kurmay Yarbay Suphi Karaman, İnebolu'daki konuşmasında Anayasanın kabul edilmesiyle Türkiye'nin bir hukuk devleti haline gelmesinden korkanların hayır propagandası yaptıklarını söyleyerek vatandaşları evet oyu kullanmaya davet etmiştir.⁶⁶ Sivas'ta konuşma yapan Osman Köksal, Anayasayı abide olarak nitelendirerek, oy kullanmanın tamamlanmasının ardından vücuda gelmiş olan abidenin tamamlanacağını söylemiştir.⁶⁷ Haydar Tunçkanat, Anayasa'ya hayır denilmesi sonucunda vakit kaybedileceğini söylemiştir.⁶⁸

MBK başkanı Kadri Kaplan'ın yorumu ise oldukça ilginç olmuştur. Kadri Kaplan Konya'daki konuşmasında *"Biz bu Anayasanın yepyeni bir ışık getireceğine ve mükemmelliğine Allaha inanır gibi inanıyoruz. Seçimler yapıldıktan sonra iktidara hangi parti gelirse gelsin bu Anayasaya uymak mecburiyetindedir..."* demiştir.⁶⁹ MBK 27 Mayıs İnkılabını Yayma ve Tanıtma Komisyonu propaganda için yayınlarının *"Yeni Anayasamızın Hukuki Esasları"*, ve *"Hak ve Vazife Yolunda, Köylülerimizle Başbaşa"* adlı broşürlerde dağıtılmıştır.⁷⁰ MBK üyesi Kurmay Yarbay Ahmet Yıldız, Bayburt'ta yaptığı konuşmasında ikinci Cumhuriyeti yeniden kurma amacıyla faaliyetlerde bulduklarını bunun için ise ilk adımın Cumhuriyetin temelini teşkil eden bu Anayasa olduğunu ve bu sayede politikacıların vatandaşların haklarını ihlal edemeyeceklerini dile getirmiştir. Yıldız, ayrıca Milli Birlik Komitesinin Anayasa'nın oylamaya sunulmadan da kabul edilebileceği fakat yeni kurulan devlet binasına her vatandaşın bir harç koyması amacıyla referandum yaptıklarını söylemiştir.⁷¹ Milli Birlik Komitesi üyelerinden Kurmay Albay Ekrem Acuner, Zile 'de hükümet meydanında halka hitaben yaptığı konuşmasında referandum gününü bayram olarak nitelendirmiş ve vatandaşları beyaz

⁵⁹ Milliyet, 4 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı: 3986, s.5.

⁶⁰ Milliyet, 23 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3976, s.1.

⁶¹ Milliyet, 2 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı: 3982, s.5.

⁶² Ulus, 29 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı:13567, s.1.

⁶³ Ulus, 2 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13498, s.1.

⁶⁴ Ulus, 3 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13499, s.1.

⁶⁵ Yeni Konya, 2 Temmuz 1961, Yıl:13, Sayı:4258, s.1.

⁶⁶ Milliyet, 1 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3984, s.5.

⁶⁷ Ulus, 3 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13499, s.1.

⁶⁸ Hürriyet, 4 Temmuz 1961, Yıl:14, Sayı: 4731, s.1.

⁶⁹ Milliyet, 2 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3985, s.1.

⁷⁰ Milliyet, 2 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3985, s.1.

⁷¹ Milliyet, 5 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3988, s.3.

oy kullanmaya davet eden Acuner, tarihe hükmeden bir millet olarak evet oyu ile düşmanları hüsrana uğratılması gerektiğini söylemiştir.⁷²

Cemal Gürsel, radyoda yaptığı konuşmasında referandumu büyük gün olarak nitelendirmiş ve memleketini ve milletini sevenlerin evetten başka bir şey demeyeceğini dile getirmiştir. Gürsel, normal düzene geçilmesi için Anayasa'ya evet denilmesinin istemiştir. Anayasa hakkında yapılan aleyhte propagandalara inanılmamasını bu yönde çalışmalarda bulunanların dostça tutum içerisinde olmadıklarını dile getirmiştir.⁷³ Gürsel ayrıca gazetecilerden propaganda sırasında Anayasanın halk oyuna sunulmasını referandum olarak isimlendirilmesinin vatandaş tarafından tam anlamıyla bilinen bir kelime olmadığından dolayı kötü propagandaların yapılmasına neden olduğunu bu nedenle de halk oyu kelimesinin kullanılmasının daha doğru olacağını söylemiştir.⁷⁴

1.3. Muhtelif Teşekküller ve Gençliğin Propaganda Faaliyetleri

Propaganda sürecinin başladığı 22 Haziran tarihinden 6 Temmuz tarihine kadar dönemin önemli kuruluşları ve teşkilatları Anayasa oylamasının evet yönünde olması amacıyla çeşitli toplantılar ve afişler bastırarak aktif katılım göstermiştir. Gençlik temsilcileri bu faaliyetlerin başında gelmiştir. Vatandaşlara evet oyu kullanmaları için hazırladıkları çeşitli afişleri otomobillere, mağaza vitrinlerine yapıştırmışlardır. Yapıştırılan afişler arasında Gürsel'in ve Milli Birlik Komitesi'nin yayınlamış olduğu bildirilerde yer almıştır. MBK imzasını taşıyan bildiriye Anayasa hakkında; "...Tarih boyunca yaptığın bütün büyük işlerde olduğu gibi, ihtilal ve yeni Anayasa'da bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi dünya milletleri ailesinin, eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Milli Birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk milliyetçiliğinden ilham olarak Türk milliyetçileri tarafından yapılmıştır..."⁷⁵ ifadesi yer almıştır.

Partilerin ve Temsil Meclisinin üyelerinin yapmış olduğu kampanyadan ziyade muhtelif teşekküllerde Anayasa propagandası gerçekleştirmiştir. Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, gençliğin Anayasa üzerindeki görüşünü açıklamak amacıyla basın toplantısı gerçekleştirmiştir. Genel Başkan Metin Kumbasar, 27 Mayıs'ın ardından aydınlık bir dönemin başladığını ve demokrasinin esaslarının yer aldığı Anayasanın halk oyuna sunulması sırasında kendilerini görevli gördüklerini ve evet oyunun sağlanması için çalışacaklarını söylemiştir.⁷⁶ TMGT, tüm bu çalışmalar sırasında çeşitli pankartlar ve afişler hazırlayarak propaganda sürecinde önemli yeri olan görsel afişleri kullanmıştır. TMGT'nin hazırladığı pankartların üzerindeki ifadeler ise şu şekilde olmuştur: "*Anayasa Demokrasinin Temelidir*", "*Yeni Anayasa Haklarımızın ve Geleceğimizin Teminatıdır*", "*Üniversiteli Arkadaş! Anayasayı Açıklamak Senin Vazifendir*", "*En Güzel EVET Anayasaya*", "*Yeni Anayasaya İnanıyor ve Güveniyoruz*".⁷⁷ TMGT, ayrıca Anayasa kampanyası için 500 bin adet afiş bastırarak, afişleri Vali Refik Tulga'ya göndererek dağıtılmıştır.⁷⁸

Türk Ziraat Mühendisleri Odalar Birliği İkinci Başkanı Adnan Aker, Ankara bir basın toplantısı düzenleyerek Anayasa'ya evet diyeceklerini açıklamıştır. Aker, Anayasa sayesinde insan olmanın bütün haklarına bu Anayasa ile kavuşulacağını, Türk köylüsünün de Anayasaya oylamasında evet diyeceğini belirtmiştir.⁷⁹ Türk Kültür Derneği Konya şubesi de broşür halinde hazırlamış olduğu Anayasayı vatandaşlara parasız olarak dağıtmıştır.⁸⁰ Türk Devrim Ocakları, açık hava tiyatrosunda bir folklor gösteri düzenlemiş ve oyunların arasında da ocak temsilcileri, yeni Anayasa hakkında konuşmalar yapmışlardır.⁸¹ Orman Mühendisleri Odası, Ankara Barosu, Ankara Kerestecileri Yapı Kooperatifi gibi bazı kurumlarda yaptıkları basın toplantıları ile Anayasa'ya evet oyu vereceklerini

⁷² Ulus, 5 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13501, s.5.

⁷³ Sabah, 5 Temmuz 1961, Yıl:1, Sayı:344, s.8.

⁷⁴ Son Havadis, 16 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı:319, s.5.

⁷⁵ Milliyet, 2 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3985, s.5.

⁷⁶ Cumhuriyet, 26 Haziran 1961, Yıl:38, Sayı:13250, s.1.

⁷⁷ Milliyet, 27 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3980, s.3.

⁷⁸ Milliyet, 30 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3983, s.1.

⁷⁹ Milliyet, 30 Haziran 1961, Yıl:12, Sayı:3983, s.5.

⁸⁰ Yeni Konya, 4 Temmuz 1961, Yıl:13, Sayı:4269, s.1.

⁸¹ Milliyet, 5 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı: 393987, s.3.

açıklamıştır.⁸² Ankara Esnaf ve Sanatkârlar Derneği de bir açık hava toplantısı yaparak vatandaşa seslenmiştir.⁸³ Bazı basın organları, propagandalar sırasında sessiz kalan kurumları eleştirme yoluna dahi gitmiştir. Sabah gazetesi yazısında M. Berberoğlu, Konya’da Esnaf Derneklerinin herhangi bir kampanya düzenlememiş olduğunu eleştirerek, Esnaf Derneklerinin derin bir uykuya yatmış olduğunu ifade ederek eleştirmiştir.⁸⁴

Anayasa kampanyası sırasında Milli Eğitim Basımevinde illere gönderilerek halka dağıtılacak olan farklı tanıtım broşürleri basılmıştır. 7 farklı şekilde basılan her broşür yüzer bin tane basılarak dağıtılmaya başlanmıştır. Broşürde yer alan yazılar ise şu şekilde olmuştur: “*Yeni Anayasamızın hukuki Esasları*”, “*Köylerimiz ve Anayasa*”, “*Anayasa konusunda köylü kardeşlerle sohbet*”, “*Yeni Anayasamız çalışma hayatımız*”, “*Anayasa yarenliği*”, “*Çalışma konuları yönünden Yeni Anayasa*”.⁸⁵

1.4. Basın 'da Propaganda Çalışmaları ve Anayasa Hakkındaki Düşünceler

Basın, propaganda sürecinde genellikle Anayasa lehinde olacak şekilde bir propaganda süreci gerçekleşmiş ve propaganda sürecinden evvelde vatandaşları bilgilendirmek adına Anayasasının esaslarını içeren maddelere yer vermiştir. Kimi basın organı ise 1924 Anayasası ile yeni Anayasayı karşılaştırma yapmıştır.⁸⁶ Propaganda sürecinin başlamasının ardından sık sık olmasa da köşe yazarları Anayasa hakkında düşüncelerini açıklayarak vatandaşlara evet çağrısında bulunmuşlardır. İlhami Soysal, Milliyet gazetesindeki köşe yazısında 1924 Anayasası ile halk oyuna sunulacak yeni Anayasayı tanıtan yazısının ardından, 1961 Anayasasının daha duru bir Türkçe ile kaleme alındığını ve daha açık olduğunu belirterek halk oyuna sunulacak anayasasının Atatürk ilkelerinden ayrılmadan kalkınmamızı sağlayacak esasları içerdiğini belirtmiştir.⁸⁷

Ulus gazetesi yazarlarından ve dönemin önemli ismi Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yazdığı köşe yazısıyla Anayasaya evet propagandası yapmıştır. Karaosmanoğlu, 1961 Anayasasının diğer ülkelerin Anayasası ile kıyaslandığında demokratik bir cemiyet nizamının tüm şartlarını barındırdığını, memleket gerçeklerini içeren bir hukuk vesikası olduğunu belirtmiştir. Ardından yapılan tüm eleştirilere rağmen Anayasa oylamasının evet yönünde olacağını ifade etmiştir.⁸⁸ Bülent Ecevit ise, “*Cehalete Umut Bağlayanlar*” adını taşıyan bir yazısında bazı eski DP’lilerin Anayasa için hayır kampanyası yürüttüklerini, anayasaya evet oyu verildiği taktirde yeni ve ağır vergilerin geleceğini, dinin elden gideceğini söyleyerek propaganda yaptıklarını belirterek yeraltı kampanyası yürüttüklerini söylemiştir.⁸⁹ Hıfzırrahman Raşit Öymen, Ulus gazetesindeki “*Halkoyu ve Devlet Şuurunu*” yazısında yeni Anayasa’nın halk oyuna sunulmasını modern devlet anlayışın bir ürünü olduğunu aynı zamanda “*Devlet ben'im*” zihniyetinden çıkılarak “*Devlet hepimizindir*” anlayışının benimsenmesini temsil ettiğini belirterek en çekici yanının ise halk oyuna sunulması olduğunu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹⁰

Ulus gazetesi “*A.P idarecileri kırımızı oy bastırmiş...*” başlığıyla Adalet partisi teşkilatından bazı kişilerin köy ve mahallelerde vatandaşları Anayasaya hayır propagandası yaparak çeşitli yerlerde kırmızı oy pusulası dağıttığını yazmıştır.⁹¹

Gökhan Evliyaoğlu Son Havadis gazetesindeki köşe yazısında AP’nin Anayasa propagandaları sırasında Anayasa hakkındaki son kararı Türk milletine bıraktığı yönündeki tutumlarını değerlendirmiştir. Ayrıca AP’nin Anayasa propagandaları sırasında davranışı gerçek bir demokrasi ifadesi olarak belirtmiştir.⁹² Gökhan Evliyaoğlu, referandumdan hayır sonucunun çıkmasının da bir

⁸² Ulus, 5 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13501, s.5.

⁸³ Akşam, 3 Temmuz 1961, s.5.

⁸⁴ M. Berberoğlu, “Hayır mı Gelir?”, Sabah, 6 Temmuz Yıl:1, Sayı: 345, s.1.

⁸⁵ Ulus, 30 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı: s.5.

⁸⁶ Akşam, 4 Temmuz 1961, s.3.

⁸⁷ İlhami Soysal, “İki Anayasa”, Milliyet, 2 Temmuz 1961, Yıl:12, Sayı:3985, s.5.

⁸⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Anayasa Evet”, Ulus, 30 Haziran 1961, Yıl:41, Sayı:13568, s.1.

⁸⁹ Bülent Ecevit, “Cehalete Umut Bağlayanlar”, Ulus, 3 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı: 13499, s.1.

⁹⁰ Hıfzırrahman Raşit Öymen, “Halkoyu ve Devlet Şuurunu”, 7 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13594., s.2.

⁹¹ Ulus, 6 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı: 13502, s.1.

⁹² Gökhan Evliyaoğlu, “Adalet Partisini Tebrik”, Son havadis, 28 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı:330, s.5.

ihhtimal olabileceğini, bazı yazarların bunu suç unsuru şekline getirerek neredeyse kırmızı rey vermek isteyenlerin bir yeraltı örgütü olarak gösterilmesini eleştirmiştir.⁹³

Akşam gazetesi yazarı Vecihi Ünal, Anayasa karşısında insanların hayır ya da evet demek konusunda özgür olduklarını belirtmiştir. Ardından Adalet Partisinin propaganda sırasındaki söylemlerin net olarak anlaşılmadığı muğlak ifadeler kullanması nedeniyle halk üzerindeki saygınlığını yitirdiğini söyleyerek açık bir ifade kullanması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁴ Hürriyet gazetesi ise AP'nin "üstün körü" evet dediği yorumunda bulunmuştur.⁹⁵ Vasfi Raşit Seviğ, Anayasa'ya hayır oyu vermenin memleketi ümitsizliğe sürüklemekten başka bir şeye yaramadığını, memleketi bu duruma düşürmenin gereği olmadığını söyleyerek vatanseverlik fazileti olarak vatandaşların evet yönünde oy kullanmasını istemiştir.⁹⁶

2. Referandum ve Referandum Sonuçlarının Değerlendirilmesi

2.1. Partilerin ve MBK Üyelerinin Sonuçlar Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir ilim heyeti tarafından hazırlanarak kurucu meclise sunulan Anayasa, 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoyuna sunulurak kabul edilmiştir. Referandumda 12.735.009 kayıtlı seçmenden 10.322.169'u katılmış; bunlardan 10.282.561'inin oyu geçerli sayılmıştır. 6.348.191'i seçmen anayasa lehinde oy verirken 3.934.370 kişinin oyu ise anayasanın aleyhine olmuştur.⁹⁷ Anayasa oylaması sonucunda hayır oyu kullanan iller: Aydın, Bursa, Sakarya, Bolu, Manisa, Çorum, Zonguldak, Denizli, Sakarya, İzmir⁹⁸dir. Bu illerin çoğunluğu DP kaleleri ve Batı Anadolu'nun tarımsal yönden gelişmiş illeridir. Anayasanın en fazla oy oranı ile desteklemiş olduğu iller Kırşehir'i saymazsak hepsi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yer alan etnik acıdan karmaşık ve az gelişmiş yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Kırşehir ve Hakkari'yi saymazsak bu iller 1957 seçimlerinde CHP'nin başarılı sonuçlar ettiği şehirlerdir. Referandum büyük ölçüde "partizan" bir ortamla yapılmış ve bir önceki dönemde DP ve CHP kutuplaşması oylamaya yön vermiştir.⁹⁹

Oylama sonucunda halk oylarının hayır sonucunun CHP karşı verilmiş olduğu ileri sürülmesi karşısında İsmet İnönü bu şekilde bir düşüncenin anlaşılmaması gerektiğini öyle olsa bile hayır oylarının azınlıkta kaldıklarını, bu konuda telaşa düşmediklerini ifade etmiştir.¹⁰⁰ CKMP lideri Osman Bölükbaşı, Anayasanın kabulüyle memnuniyetini dile getirmiş ve rejim kavgalarının artık yaşanmayacağını söylemiştir.¹⁰¹

Cemal Gürsel, sonuçların ardından radyoda vermiş olduğu demecinde oylamaya katılım oranının yüksek olduğunu ve bunun Türk milletinin kendi hayatı meselelerine büyük ilgi göstergesinin kanıtı olarak gördüğünü belirtmiştir. Gürsel ayrıca hayır oylarına üzülmediğini vatandaşların da üzülmesini ve kendini suçlamaması gerektiğini söyleyerek "Vatandaş kendi görüş, düşünüş ve araştırmasıyla hayır demek kararına varmışsa vazifemiz ona hürmet etmektir. İğfal edilmiş, aldatılmış ve tahrik neticesi bu neticeye götürmüşse, vatandaşı suçlu bulmaktan ziyade fesatçıları ve tahrikçilerin telin etmeliyiz"¹⁰² diyerek hayır oyunun yapılan bazı olumsuz propagandalar neticesinde ortaya çıktığını söylemiştir. Gürsel ayrıca yeraltı faaliyetleri şeklinde hile ve yalana başvurulmasına rağmen milletin olgunluk göstererek gayet güzel bir netice ortaya çıkardığını, sonuçlardan memnun olduğunu dile getirmiştir.¹⁰³

MBK üyelerinden Kadri Kaplan'ın kırmızı oylar karşısındaki yorumu ise şu şekildedir: "Biz muvazeneli bir devlet kurulmasını istiyoruz. Yüzde 60'ın üstünde evet ve gerisi de hayırdır. Bu muvazene ile demokrasiyi kuracağız. Bu netice iyidir".¹⁰⁴

⁹³ Gökhan Evliyaoğlu, "Evet ve hayır üzerine", Son Havadis, 30 Haziran 1961, Yıl:10, Sayı:333, s.1.

⁹⁴ Vecihi Ünal, "Adalet Partisi", Akşam, 3 Temmuz 1961, s.3.

⁹⁵ Hürriyet, 1 Temmuz 1961, Yıl:14, Sayı:4726, s.1.

⁹⁶ Raşit Vasfi, Seviğ, "Halk Oyuna Giderken", Hürriyet, 2 Temmuz 1961, Yıl:14, Sayı:4729, s.5.

⁹⁷ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, s.87.

⁹⁸ Tercüman, 11 Temmuz 1961, s.1.

⁹⁹ Şirin Tekeli, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c.VII, s.1807.

¹⁰⁰ Ulus, 13 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13510, s.5.

¹⁰¹ Hürriyet, 17 Temmuz 1961, Yıl:14, Sayı:4744, s.1.

¹⁰² Ulus, 17 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:135014, s.1.

¹⁰³ Akşam, 12 Temmuz 1961, s.1.

¹⁰⁴ Ulus, 13 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13510, s.5.

2.2. Yabancı Basının ve Türk Basınının Sonuçlar Hakkındaki Değerlendirmeleri

Anayasa referandum süreci yabancı basın tarafından da dikkatle takip edilmiştir. London Times gazetesi Anayasa referandumunu için yayınladığı makalede durumun normal hale dönmesi için atılan bir adım olarak gördüğü referandumu “*Bir seneden beri memlekette bulunan en iyi kafalar, seçkin şahıslar bu Anayasa üzerinde çalışmalarda bulunmuşlardır. Hazırladıkları bu Anayasa sayesinde bundan sonra, bundan evvelki rejimin yaptığı keyfi hareketler tekerrür edemeyecektir*” diyerek Anayasa hakkında bir yorumunu belirtmiştir.¹⁰⁵ Newyork Times, Anayasanın evet olarak sonuçlanmasını demokrasiye dönüşün ilk adımı olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁶

Ulus Gazetesi Anayasa Referandumunu sonuçlarını “Tarihe altın bir yaprak Halkoyu Kararını verdi: EVET” manşetiyle vermiştir. Ardından oya katılım oranı ise %70 olarak vererek, evet sonucunun 3’te iki olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁷ Dünya gazetesinin yorumu ise, Türk milletinin demokrasi adına başarılı bir sınavı daha geçtiği şeklinde olmuştur.¹⁰⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yeni bir devrin açıldığı değerlendirilmesini yaparak, “*Türk Renaissance*” değerlendirmesi yapmış ve anayasayla birlikte düşüncelerin baskı altı altına alınamayacağı, milli dayanışmaya ulaşıldığını belirtmiştir.¹⁰⁹

Sonuç

27 Mayıs 1960 Askeri darbenin ardından siyasi parti faaliyetleri yasaklanmış ve ülkede örtük bir askeri yönetim sürecine girilmiştir. MBK, sivil nizama geçilmesi için anayasa ve seçim kanunlarının hazırlanması gerektiği düşüncesinde olmuş ve hızlı bir zaman zarfında hazırlanan 1961 Anayasası referandum sonucu kabul edilmiştir. Referandum süreci oldukça hareketleri geçmiş ve propaganda süreci basında oldukça fazla yer bulmuştur. CHP, propagandalar sırasında en aktif siyasi parti olarak sürece katılmış ve kongreler ve gezilerle düşüncelerini vatandaşlara aşılama çalışmıştır. Diğer partiler farkı olarak zaman zaman konuşmalarında DP’yi eleştirmiştir. AP, Anayasa Propagandaları sırasında basın tarafından oldukça dikkatle takip edilmiş ve her konuşması çeşitli yorumlar yapılacak şekilde basında yerini almıştır. CKMP, YTP ve diğer partilerin ise konuşmaları basında daha az yer almış genellikle referandum süreci basında bir parti çekişmesi haline gelmiştir.

Basın ve diğer kuruluşların kampanyası dönemin etkisinden dolayı evet baskının daha fazla vurgulanarak basına yansıdığı bir süreç olmuştur. Yoğun olarak evet kampanyası baskılaması ile referandum sonucunun daha yüksek bir oranda sandığa yansımaları bekleyen kesim için hayır oyları azınlıkta olsa da bir sürpriz olmuştur. DP’nin kuvvetli olduğu iller Anayasa referandumu sonucunda da çizgisini korumuştur. Referandum sonuçlarında partilerin kuvvetli olduğu iller partilerinin yaptıkları söylemler doğrultusunda oylarını kullanmış sonuçlar bir nevi 1957 seçim sonuçlarındaki gibi illerin kuvvetli olduğu yerlere göre netice vermiştir. Çalışmada ortaya koymaya çalıştığımız partiler arası propaganda sürecinde kanaatimizce basın oldukça yönlendirici olmuş, siyasi partileri ve kuruluşları Anayasa’ya destek vermeye itmiştir.

Kaynakça

Abadan, Nermin, Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Acısından 1965 Seçimleri, Sevinç Matbaası, Ankara 1966.

Ahmad, Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, çev. Ahmet Fethi, Hill Yayınları, İstanbul 1966.

Akşin, Sina, Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

Atay, Agah Sabri, “Çok Partili Dönemde Türkiye’de Ordunun Siyasal Rolü ve Devlet Yapısı İçindeki Yeri”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Doktora tezi, İstanbul 1998.

¹⁰⁵ Ulus, 12 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13509, s.5.

¹⁰⁶ Ulus, 12 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13509, s.1.

¹⁰⁷ Ulus, 10 Temmuz 1961, Yıl:42, Sayı:13507, s.1.

¹⁰⁸ Dünya, 10 Temmuz 1961, Yıl:19, Sayı:4029, s.1.

¹⁰⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Tarihi Bir Günün Uyandırdığı Düşünceler”, Ulus, 12 Temmuz 1961, s.1.

Aydın, Suavi, Taşkın, Yüksel, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Berberoğlu, M.. "Hayır mı Gelir? ", Sabah, 6 Temmuz 1961.

Çavdar, Tevfik, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995, İmge Yayınları, Ankara 2000.

Ecevit, Bülent, "Cehalete Umut Bağlayanlar", Ulus, 3 Temmuz 1961.

Eroğul, Cem, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71", Der. İrvın, Cemil Schick / Ertuğrul Ahmet, Konak, Geçiş Sürecinde Türkiye, Belge Yayınları, İstanbul, 1992.

Evliyaoğlu, Gökhan, "Adalet Partisini Tebrik", Son Havadis, 28 Haziran 1961.

Evliyaoğlu, Gökhan, "Evet ve Hayır Üzerine", Son Havadis, 30 Haziran 1961.

Karaosmanoğlu, Y. Kadri, "Anayasa Evet", Ulus, 30 Haziran 1961.

Karaosmanoğlu, Y.Kadri, "Tarihi Bir Günün Uyandırdığı Düşünceler", Ulus, 12 Temmuz 1961.

Kılağız, Nuran, Türk Siyasi Hayatında 1965 Seçimleri, Berikan Yayınları, Ankara 2007.

Lewis, Bernard, Demokrasinin Türkiye Serüveni, Çev. Hamdi Aydoğan, Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Öymen, Hıfzırahman Raşit, "Halkoyu ve Devlet Şuuru", Ulus, 7 Temmuz 1961.

Seviğ, Raşit Vasfi, "Halk Oyuna Giderken", Hürriyet, 2 Temmuz 1961.

Soysal, İlhami, "İki Anayasa", Milliyet, 2 Temmuz 1961.

Tekeli, Şirin, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. VII, ss.1797-1824.

Ünal, Vecihi, "Adalet Partisi, Akşam, 3 Temmuz 1961.

Zürcher, Eric Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Milliyet

Sabah

Son Havadis

Tercüman

Ulus

Yeni Konya